

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

ECONOMIC EDUCATION OF PRIMARY SCHOOL PUPILS IN TODAY'S CONDITIONS

У статті проаналізовано специфіку економічного виховання учнів початкових класів з урахуванням нинішньої ситуації в країні. Соціальні катастрофи, яких зазнали і зазнають Україна і світ в останнє десятиліття, перевели освітній процес на дистанційну форму, яка не може повною мірою охопити всі аспекти навчання та виховання особи, особливо коли йдеться про учнів початкових класів. Задекларована в Державному стандарті початкової освіти компетентнісна парадигма передбачає і формування такої економічної компетентності, як підприємливість та фінансова грамотність. Акцентовано, що економічне виховання як педагогічний процес, який формує економічні якості та риси особистості, в умовах дистанційного навчання вимагає докорінного реформування, оскільки нині ціннісні орієнтації економічного виховання є ключовими для теоретичної основи соціокультурного розвитку молоді. Соціально-економічна ситуація в країні вимагає від особи серйозної ерудованості, володіння мінімальними економічними знаннями та поняттями. Вирішення цієї проблеми пов'язане з необхідністю формування в учнів, починаючи з початкової ланки, нового типу поведінки в економічній системі, що базується на особистій відповідальності за свій успіх. Апробована система передбачала включення у зміст завдань виховання морально-етичних компонентів регулювання відносин особистості та суспільства, а також виховання відповідальності за прийняття рішень в економічному просторі. Зусилля щодо вдосконалення освітнього процесу мають бути спрямовані на те, щоб учнів початкових класів навчати і формувати економічну компетентність відповідно до економічної реальності. Авторка акцентує на необхідності пов'язати освітній простір школи з реаліями сучасності, модернізувати організацію освітнього процесу, формуючи особистість, підготовлену до ефективного вирішення економічної проблеми відповідно до вікових особливостей.

Ключові слова: економічна культура, економічна освіта, економічна грамотність, початкова школа, учні початкових класів.

The article analyzes the specifics of economic education in primary school in today's conditions in Ukraine. The social catastrophes, which Ukraine and the rest of the world have been experiencing for the last decade, have made the educational process more remote. Unfortunately, such a form of learning fails to fully cover all aspects of educational activities, especially when it comes to primary school pupils. The competency-based paradigm declared in the State Standard for Primary Education involves developing entrepreneurship and financial literacy. Much emphasis is placed on the fact that economic education, being a pedagogical process that helps nurture economic qualities and personality traits in the conditions of distance learning, requires to be fundamentally reformat. After all, axiological orientations of economic education are key to the theoretical basis for socio-cultural development of young people. The socio-economic situation in the country urges one to show one's erudition and have minimal economic knowledge to operate with relevant economic concepts. The solution to this particular problem lies in the need to encourage a new type of behaviour in the economic system, based on personal responsibility for one's success, in a school environment and, especially, primary school. The tested system included incorporating moral-ethical components of regulating relations between the individual and society and nurturing responsibility for decision-making in the economic space into educational tasks. To enhance the educational process, one should be able to develop economic competence among primary school pupils following economic reality. Finally, the article highlights the need to connect a school environment with today's realities, update the educational process organization and educate a personality able to effectively solve economic

Key words: economic culture, economic education, economic literacy, primary school, primary school pupils.

УДК 373.3.017:33(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.3.12>

Чучаліна Ю.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри фахових методик
та інноваційних технологій
у початковій школі
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна складна соціокультурна ситуація декларує все більшу актуальність володіння необхідними для нормального життя компетентностями, однією з яких є економічна. Проблема економічного виховання учнів – вагома складова загальної культури. Економічна освіта пов'язана зі здатністю орієнтуватися в господарських питаннях, здатністю приймати ефективні рішення в нестандартних ситуаціях, активно адаптуватися на ринку праці, дотримуватися правил і принципів моральної поведінки. Особливу роль тут відіграють освіта та виховання, які сприяють розвитку базової

культурної ідентичності. Економічна складова компетентності – це одна з небагатьох констант, актуальних незалежно від природних чи соціальних катаклізмів. Українське сьогодення потрапило в жахливий вир соціального колапсу, де більшості українців різного віку доводиться рахуватися саме з економічним чинником задля майбутнього виживання. Спочатку пандемія, а згодом війна змушують українців з великою відповідальністю ставитися до сімейного бюджету. Із такими реаліями стикаються і діти, які, не завжди розуміючи, що насправді відбувається, отримують гарний урок від батьків, школи, суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наука і практика мають значний потенціал у вирішенні завдань економічного виховання учнів. Тому основним завданням на цьому етапі є раціональне використання набутого досвіду в цій галузі, подальші дослідження проблеми. У науково-педагогічних студіях можна знайти багато інформації з вивчення різних аспектів економічного виховання особистості. Зокрема, О. В. Варецька в низці розвідок розробила теоретичні і методичні засади підготовки вчителів початкових класів до економічного виховання учнів молодших класів. За основу було взято систему післядипломної педагогічної освіти, коли вчителі з багатим досвідом мали дещо змінювати акцент відповідно до нових економічних реалій [4–6]. Дослідниця стала авторкою і спеціального навчально-методичного посібника «Початки економіки» (2, 3 і 4 класи) для вчителів початкових класів [1–3]. Актуальним напрямком розроблення проблеми економічного виховання суспільства загалом є підготовка фахівців-педагогів, які з позицій нових тенденцій і технологій зможуть охопити учнівство різних ланок у ході вивчення того чи того шкільного предмета. Цій проблемі присвятили розвідки О. В. Коваленко [8], Є. О. Лодатко [9], М. П. Свіржевський [10], О. А. Скороко [11], Ю. М. Чучаліна [12; 13], та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз теорії та практики дає підстави розглядати економічне виховання як комплексний цілеспрямований процес взаємодії дітей і дорослих, результатом чого є формування економічної культури учнів. Цей вид виховання як процес має чітку структуру взаємопов'язаних елементів. Виходячи із загальної логіки навчальної діяльності, в економічній освіті можна виокремити цільовий, змістовний, операційно-оцінювальний компоненти. Цілісність цієї структури забезпечується цілеспрямованістю та злагодженістю діяльності педагогів, батьків і дітей у сфері економічного виховання.

Освіта трактується не тільки як процес, але і як функціональна система, що має свої специфічні цілі, завдання, зміст і результати. Економічне виховання також передбачає вирішення комплексу завдань, серед яких: а) ознайомлення дітей з економікою як сферою людської діяльності; б) формування обґрунтованих потреб, розвиток здатності пристосовувати потреби до економічних можливостей їх задоволення; в) актуалізація профорієнтації, розширення знань про діяльність людей різних професій; г) формування економічного, свідомого ставлення до продуктів праці, особистих речей, матеріальних цінностей, та ін.; г) формування умінь і навичок раціональної організації та використання бюджету часу; д) виховання відповідного ставлення до грошей; е) формування творчого ставлення до праці, уміння економити,

організовувати як значущі властивості людини.

Ці цілі визначають зміст економічної освіти молодших школярів. Отже, зміст економічної освіти складається з таких частин:

– знання (на рівні уявлення) про економіку, про значення економічних явищ і процесів у житті людини;

– навички, що дають змогу застосовувати економічні знання в діяльності, зокрема творчій;

– цінності, що сприяють розвитку особистісних якостей, емоційно-поведінкових реакцій (повага до матеріальних і духовних цінностей, відповідальне ставлення до праці, та ін.).

У сукупності ці елементи характеризують економічний досвід особистості, який збагачується під час цілеспрямованої організації діяльності учнів та її стимулювання.

Ефективність економічного виховання залежить від його організації, дотримання певних педагогічних умов, які, на нашу думку, доцільно згрупувати так: перша група – це гуманізація освітнього процесу, яка передбачає визнання самоцінності учня, можливості максимальної реалізації його особистісного потенціалу в різних видах діяльності, створення суб'єктних відносин. Друга група – забезпечення суб'єктної позиції учнів під час їх діяльності, що виявляється в: активному засвоєнні аксіологічних поглядів на економічні відносини в сім'ї та суспільстві, в інтересі до набуття знань і умінь у сфері економіки, у прояві працьовитості, ощадливості, організованості. Третя група педагогічних умов полягає в інтеграції дидактичної та позакласної роботи, включення учнів у різноманітні види діяльності, що дають змогу виявити приховані можливості дитини, створити ситуацію успіху. Четверта група – здійснення науково-методичного забезпечення економічного виховання дітей, пов'язане з визначенням цілей діяльності, її змісту, технології та контролю якості. П'ята група – це співпраця вчителя з родиною з метою сприяння покращенню економічної перспективи дітей, розвитку особистої економічної культури учнів.

Виконання вищезазначених умов, як переконає досвід співпраці з учителями початкових класів, забезпечує ефективність цього виду навчання, що відображається на рівні розвитку основ економічної культури учнів.

Згадані пандемія та війна змусили українську систему освіти перейти на нові рейки, усе більше пристосовуючись до дистанційної форми. У такій ситуації реалізується переважно навчальна складова на уроках. Позаурочний час молодшого школяра – це час, який віднедавна заповнюють у кращому разі батьки, в іншому – бабусі і дідусі. Освітня парадигма, закладена у Державному стандарті, залишається виконаною не на 100 %. Можливо, зараз це відчутно меншою мірою, бо головне – це збереження людського життя, проте вже за кілька

років українське суспільство отримає проблему в середній шкільній ланці, куди перейдуть нинішні молодші школярі, які не отримали повноцінної підготовки, а відтак не зможуть підготовлено опанувати нові знання, якісно формувати відповідні компетентності.

Мета статті – експериментально перевірити педагогічні умови формування економічної культури в учнів початкових класів в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Економічна культура учнів – це інтегративне поняття, змістом якого є сукупність економічних знань, умінь, навичок, способів діяльності, емоційно-ціннісних відносин в економічній сфері, морально та економічно значущих якостей особистості. Розвитку економічної культури сприяє спеціально організований процес, у якому можна виокремити кілька аспектів: 1) *гносеологічний* – включає норми, знання, цінності, тому важливим питанням у визначенні змісту економічної освіти учнів є вироблення чіткої стратегії, що, коли, скільки і якого рівня складності може опанувати учень того чи того віку; 2) *процесуально-діяльнісна* – описує зміст та організацію занять, визначає значення активності в засвоєнні дітьми економічної культури, оскільки введення дитини у світ економіки відбувається двома шляхами: а) шляхом представлення відомого досвіду людства; б) шляхом «відкриття» істини у змодельованих педагогами чи батьками ситуаціях, наближених до реального життя. Формування економічної культури у молодших школярів зазвичай здійснюється з урахуванням другого шляху, що передбачає тісний контакт школи із сім'єю.

Основні аспекти економічної культури при навчанні дітей вимагають урахування таких елементів, як економічні знання, економічні здібності та моральні якості особистості. Аналіз практичного досвіду свідчить, що учні молодших класів набувають економічних знань на рівні уявлень, що є основою їх економічних поглядів. Підхід до розвитку знань має відбуватися не тільки в аспекті кількісного збагачення, засвоєння нових економічних понять, а передовсім в аспекті якісних змін, що означає повноту і глибину поглядів.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що економічна складова особистості молодшого школяра є однією з ключових: «підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективною співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень» [8]. Ураховуючи обов'язковість формування економічної компетентності, зміст початкової освіти автоматично передбачає той обсяг економічних знань, які

мають отримати діти, зокрема: а) загальне поняття про економіку країни, взаємозв'язки між різними галузями (транспорт, зв'язок, будівництво, промисловість, торгівля, сільське господарство, лісове господарство, гастрономія, житлово-комунальне господарство та ін.); б) організація виробництва (поняття робочого місця, охорони праці, якості виробництва, ефективності тощо); в) охорона природи (зокрема природні ресурси, їх види та значення, роль природи в житті людини); г) господарство, сімейний бюджет, домашні заощадження.

Учителі мають урахувати той факт, що самі собою знання не мають значення, якщо учень не може застосувати їх на практиці. Отже, економічні навички є важливою складовою економічної культури молодших школярів.

У процесі економічного виховання в початкових класах у дітей формуються навички, характерні для різних видів діяльності. Це планування, організація, контроль, економія часу, раціональні способи навчання та участі в позаурочній діяльності. При цьому найважливішими, на нашу думку, є такі навички, як самоорганізація та саморегулювання дій. Варто також звернути увагу на здатність до самостійного навчання, відчуття фізичної форми, здатність прискорити процес досягнення мети. Набір економічних навичок доречно змодельувати за кількома підмножинами, зокрема: а) *навички планування*. Планування – це не лише відтворення системи знань і навичок. Це активний інтелектуальний процес розв'язання різноманітних розумових і практичних завдань (наприклад, моделювання на комп'ютері чи складання з підручних матеріалів макета будинку, автомобіля, корабля, та ін.). Крім того, внутрішній план дій слід розглядати як ключову умову розвитку інтелектуальних здібностей дитини, пов'язаних із конкретними психічними процесами (сприйняття, пам'ять, мислення, та ін.) і характеризують їх функціонування (навчання, творчість, саморегулювання, та ін.). Ефективність будь-якої діяльності залежить від уміння прогнозувати її результативність, обирати шляхи і засоби досягнення мети, впорядковувати конкретні кроки, формулювати завдання та очікувані результати для кожного етапу. Цільове навчання доцільно впроваджувати вже в молодших класах; б) *організаторські здібності*. Вони складаються із заходів щодо раціональної організації робочого місця, застосування безпечних методів і прийомів праці, здійснення самоконтролю. Організаторські здібності дають змогу забезпечувати і створювати умови, необхідні для успішного виконання плану завдання і його виконання; в) *навички економічного вдосконалення*. Вони включають у себе навички економії матеріалів, енергії та робочого часу. До цих умінь також належать: підвищення якості роботи, раціональне використання обладнання, інструментів, обладнання, вибір оптимального

способу виконання завдання.

Широкий спектр економічних знань і сформованих умінь, з одного боку, сприяють моральному розвитку молодшого школяра, а з іншого – дають змогу накопичувати знання (про професійну діяльність дорослих, важливість сумлінного ставлення до роботи, та ін.), удосконалення навичок (планування діяльності, раціональне використання води, електроенергії, та ін.) та заохочення найкращих результатів у повсякденній діяльності з найменшими витратами часу та зусиль. На наше переконання, найважливішими моральними рисами є ощадливість та організаторські здібності.

Економія позитивно впливає на внутрішній світ дитини, створюючи основу для формування її свідомої поведінки. Моральна сутність заощаджень є важливим фактором удосконалення системи економічних відносин. Вона проявляється передусім у дотриманні певних стандартів господарювання (економне використання ресурсів), що стосується поваги до матеріальних цінностей. Дуже важко стати ощадливою людиною, якщо ти винахідливий і неорганізований. Тому з дитинства дітей необхідно вчити планувати та організувати свою діяльність, що, своєю чергою, сприяє вихованню самостійності та економії.

Основною вимогою до формування організаторських здібностей є забезпечення самостійності учня в організації індивідуальної (домашнє завдання, догляд за кімнатними рослинами, та ін.) і колективної (виготовлення дарунків для дошкільнят, та ін.) діяльності. Організаційні здібності базуються на розумінні сутності дії, її мети, на виборі лінії дій, розробці програми дій, контролі, оцінці та коригуванні, що включає контроль якості виконання, виявленні та аналізі помилок.

Компоненти економічної культури є, з одного боку, її основними ознаками, а з іншого – діагностичними критеріями очікуваних результатів. Критеріями та показниками основ економічної культури молодших школярів, на нашу думку, є: а) мотивація (інтерес до участі в різних видах діяльності, наполегливість у подоланні труднощів, прагнення до саморозвитку, до отримання додаткових знань); б) навчальна (розуміння та пояснення значення термінів, економічних термінів, розуміння необхідності працювати на благо себе та інших, знання професій); в) діяльнісні (навички планування – визначення послідовності етапів діяльності, творче використання досвіду в різних ситуаціях, вибір заходів, прийомів дій; організаторські здібності – раціональна організація робочого місця, виконання правил техніки безпеки, контроль, вибір ефективних методів організації праці, інструменти, прилади, час роботи, ефективне використання інструментів і пристроїв, якість роботи, впровадження елементів творчої діяльності); г) поведінкові маркери (належне ставлення

до громадської та приватної власності, усвідомлення необхідності економії часу, заохочення інших до економії, наполегливість у здійсненні підприємницької діяльності, запровадження режиму дня, уміння організувати свої дії та дії інших).

У такій ситуації формування економічної культури молодших школярів можливе тільки через економічне виховання, яке доцільно вибудовувати на основі принципів цілеспрямованості, системності, диференціації та індивідуалізації, а також керованості та розвитку.

Економічна культура визначається як система цінностей і готовність брати участь в економічній діяльності, повага до будь-якої форми власності, а також комерційний успіх як соціальне досягнення. Економічна культура включає також створення соціального середовища з метою набуття відповідного досвіду в галузі економіки, розвитку особистісних якостей дитини – працьовитості, самодисципліни, ощадливості. Цей тип культури формується в процесі економічної освіти, метою якої є підтримка розвитку знань учнів про предмет і природне середовище (як світ духовних і матеріальних цінностей), розширення і поглиблення знань про економічну складову людської діяльності.

Молодші школярі вже знають про купівлю-продаж, доходи та витрати сімейного бюджету, про сучасні професії, знають вартість деяких товарів. Життєвий досвід молодших школярів стає основою їх економічного виховання, якщо цей процес здійснюється у співпраці суб'єктів педагогічного діалогу «вчитель – діти – батьки».

Сім'я і школа є основними соціальними інститутами, що відповідають за контрольовану соціалізацію дитини та беруть участь у вихованні її як свідомого споживача. Тому важливо не обмежуватися ознайомленням дітей з економічною термінологією, а показати дитині власні можливості пізнання економічних явищ і процесів, допомогти регулювати власну поведінку, встановити межі того, що можна і не можна робити в цій сфері життя.

Нині актуальною є проблема пошуку привабливих видів діяльності, які сприятимуть розвитку співпраці між учителем і дітьми. Таким видом діяльності може бути позакласна робота за умови її систематичної та цілеспрямованої організації. Це надто актуально сьогодні, оскільки позакласна робота в умовах воєнного стану, дистанційного навчання відійшла на задній план, хоч саме цей період необхідно максимально використати для формування патріота України з відповідним набором компетентностей, однією з яких буде економічна.

Реалізація економічної освіти молодших школярів з урахуванням системного підходу зумовлена тим, що розвиток особистості дитини відбувається в цілісному інтегральному дидактичному

процесі, у якому всі компоненти здійснюються в умовах цілісного дидактичного процесу і максимально пов'язані між собою. Об'єднання зусиль суб'єктів освіти (дітей, педагогів, батьків) забезпечує ефективність впливу на учнів. Системний підхід дає змогу розглядати виховну систему класу як сукупність взаємопов'язаних елементів, напрямків, серед яких чітко виокремлюється система економічного виховання дітей.

Задекларовані теоретичні роздуми ми апробували на практиці в закладах загальної середньої освіти № 5, № 7 м. Умані з учнями 4 класів. Запропонована система включала такі теми, як «Моє, твоє, наше», «Економічні таємниці сім'ї», «Економічний калейдоскоп для допитливих», об'єднані спільною метою формування основ економічної культури в учнів початкових класів у результаті економічного навчання. Ця система була впроваджена в позаурочний час і виконувала такі функції: а) *педагогічну* (розвиток в учнів базових знань з економіки, поглядів на взаємозв'язок економічних явищ, формування економічних навичок); б) *розвивальну* (розвиток психічних процесів учнів, індивідуальних здібностей, стимулювання інтересу учнів до пізнання економічних явищ через різні види діяльності); в) *виховну* (виховання в учнів моральних якостей, таких як ощадливість, організованість, та ін.).

У процесі навчання в системі економічної освіти передбачалася активна участь у спільній діяльності соціально відповідальних дорослих – учителя початкових класів та батьків. Інтегративним фактором у функціонуванні системи є такі ключові ідеї, як підтримка загального сприйняття світу учнями, що включає економічні відносини, створення умов для набуття дітьми соціально-економічних знань, впровадження системи економічної освіти учнів початкових класів, що забезпечує оволодіння базовими знаннями з економіки та розвиток навичок ощадливості та організації праці.

Складно було простежити за спільною діяльністю дітей і дорослих. Зазначимо, що школи працювали в сервісі від Google – Classroom, де для учнів було проведено в режимі онлайн бесіди, ключові позиції яких наочно ілюстрували слайди презентацій; продемонстровано фільми про відомих людей минулого (Левко Симиренко, Василь Симиренко, Генрі Форд, та ін.), результатами чияї праці світ послуговується й нині; зустрічі з людьми, які займаються волонтерством чи мають власне підприємство, що опинилося на межі виживання і потребує державної чи іншої спонсорської підтримки, а також проєктів, реалізація яких одночасно буде вигідною і власникові, і державі; економічні ігри «Я бізнесмен», «Моя фірма»; обговорення економічних проєктів, що допоможуть вивести економіку країни з кризи. Зрозуміло, що все це враховувало віковий критерій. Також

учні вели щоденник своїх фінансових витрат, де в одну колонку записували витрати суто для себе, а в іншу – для сім'ї. На кожен день учні з батьками складали перелік необхідних товарів і відповідну логістичну схему їх покупки, що передбачала аналіз магазинів, де є відповідні товари, ціни на ці товари, локацію магазинів. Ці форми забезпечували набуття учнями економічних знань, формування економічних компетентностей та позитивного ставлення до таких моральних цінностей, як економія, порядок, господарність.

Дослідно-експериментальна робота, як правило, передбачає послідовне виконання етапів, сприяння досягненню поставленої мети шляхом залучення дітей до різноманітних видів діяльності (пізнавальної, професійної, комунікативної, та ін.) та використання відповідних технологій (метод проєктів, технологія колективної творчої діяльності, та ін.). Дистанційне навчання диктувало дещо вже звичну посередницьку роль учителя – організувати взаємодію з учнями, батьками, адже дія однієї людини (учня) детермінує дію іншої людини (однокласників, батьків), проте запрошені учасники відкрили ще одну грань, коли вчитель насправді не тільки навчає учнів, але й сам, хоч і сплачує податки, навчається від безпосередніх учасників економічного життя країни.

У ході експерименту встановлено критерії економічної культури учнів: а) пізнавальні (засвідчують рівень економічних знань, уявлень, наявність пізнавального інтересу); б) активні (відображають рівень економічних навичок: організаційні здібності, вміння планувати економічне покращення); в) поведінковий (характеризується морально-економічними особливостями). Рівень економічної культури учнів вимірювали на початку експерименту в контрольній та експериментальній групах (табл. 1, 2 і 3) та в експериментальній групі після його завершення (табл. 4). За результатами первинних вимірювань встановлено чотири рівні економічної культури молодших школярів: початковий, низький, середній, високий. Спеціальне виокремлення початкового рівня мотивоване бажанням якомога повного відображення реалій, коли дитина ще жодного разу не купувала, не мала жодних обов'язків по догляду за квартирою чи будинком, у неї жодного разу не виникало запитання «Звідки береться хліб на столі? Звідки беруться ті речі, у яких я ходжу в школу, до друзів?».

Аналіз первинних вимірювань свідчить, що більшість учнів демонструють низький рівень економічної культури. Дещо менша кількість учнів була на середньому рівні економічної культури, а сьома частина – на початковому рівні. Понад 75 % учнів мали труднощі з поясненням простих економічних явищ, були недостатньо мотивовані до соціальної діяльності, не виявляли таких

Таблиця 1

Рівень економічної культури в контрольній групі (КГ)

Складові економічної культури	Рівень економічної культури учнів							
	Високий		Середній		Низький		Початковий	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Економічні знання	2	13,33	4	26,67	7	46,67	2	13,33
Економічні здібності	3	20	4	26,67	6	40	2	13,33
Особистісні якості	4	26,67	4	26,67	6	40	1	6,66

Таблиця 2

Рівень економічної культури в експериментальній групі (ЕГ) (на початку експерименту)

Складові економічної культури	Рівень економічної культури учнів							
	Високий		Середній		Низький		Початковий	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Економічні знання	4	26,67	3	20	7	46,67	1	6,66
Економічні здібності	3	20	3	20	7	46,67	2	13,33
Особистісні якості	3	20	4	26,67	6	40	2	13,33

Таблиця 3

Порівняльний аналіз рівня економічної культури в КГ та ЕГ (на початку експерименту)

Рівні економічної культури	Учні			
	КГ		ЕГ	
	К-сть	%	К-сть	%
Високий	3	20	3	20
Середній	4	26,67	3	20
Низький	6	40	7	46,67
Початковий	2	13,33	2	13,33

Таблиця 4

Порівняльний аналіз результатів в ЕГ на початку та в кінці експерименту

Рівні економічної культури	Етап			
	Початковий		Кінцевий	
	К-сть учнів	%	К-сть учнів	%
Високий	3	20	7	46,67
Середній	3	20	5	33,33
Низький	7	46,67	3	20
Початковий	2	13,33	0	–

економічних рис особистості, як працелюбність, ощадливість, організованість тощо.

Порівняльний аналіз результатів дослідження рівня економічної культури учнів на початковому та завершальному етапах експерименту представлено в таблиці 4.

Порівняння результатів початкового та завершального етапів дослідження засвідчує, що перерозподіл учнів за рівнем економічної культури суттєво змінився. В експериментальному класі зросла кількість учнів з високим і середнім рівнем, а з низьким рівнем економічної культури – зменшилася, не залишилося жодного учня, який би не міг нічого сказати про ту чи ту економічну проблему та запропонувати шлях її вирішення відповідно до своїх вікових особливостей. Результати дослідження наочно підтверджують, що учні

експериментального класу усвідомлюють певні аспекти економічної дійсності: розрізняють такі економічні поняття, як товар, ціна, вартість, дохід, витрати тощо, вміють планувати та організовувати свою діяльність, проявляти турботу про результати праці інших.

Висновки. Аналіз результатів експерименту дає підстави для висновків, що ефективність впровадження представленої системи занять з економічної освіти може бути забезпечена за рахунок реалізації таких педагогічних умов, як: максимальна інтеграція навчальної діяльності в класну та позаурочну діяльність молодших школярів, актуалізація знань та економічних умінь, набутих під час вивчення предметів «Людина і світ», «Математика», та ін.; здійснення спільної діяльності дітей і дорослих, яка забезпечить активізацію батьків

для залучення дітей до світу економіки; використання різноманітних методів, прийомів, виховних засобів (методи мотивації та стимулювання діяльності молодших школярів позитивно впливають на емоційну сферу школярів, а вправи, завдання, ситуації вільного вибору – організації освітнього процесу) діяльності дітей; раціональне поєднання різних форм організації учнів (колективна робота, дидактична гра, практикум, вікторина, та ін.).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Варецька О. В. Початки економіки. 2 клас : навч.-метод. посібник з економіки для вчителя. Запоріжжя : Просвіта, 2006. 108 с.
2. Варецька О. В. Початки економіки. 3 клас : навч.-метод. посібник для вчителя. Запоріжжя : Просвіта, 2006. 124 с.
3. Варецька О. В. Початки економіки. 4 клас : навч.-метод. посібник для вчителя. Запоріжжя : Просвіта, 2006. 136 с.
4. Варецька О. В. Розвиток у молодших школярів економічного мислення як складової економічної культури. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Суцєнко (відп. ред.) та ін. Київ – Запоріжжя, 2003. Вип. 26. С. 352–358.
5. Варецька О. В. Спільна педагогічна діяльність учителя і батьків з економічного виховання молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2007. № 8 (31). С. 85–89.
6. Варецька О. В. Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів засобами економіки. *Духовність особистості: методологія, теорія, практика* : зб. наук. пр. / гол. ред.: Г. П. Шевченко. Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2005. Вип. 6 (12). С. 12–20.
7. Державний стандарт початкової освіти (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 року № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата запити: 08.08.2022).
8. Коваленко О. В. Економічна культура як складова підготовки висококваліфікованих фахівців у ВНЗ. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. 2011. № 13 (224). Ч. 1. С. 86–91.
9. Лодатко Є. Формування економічної компетентності майбутнього вчителя у контексті викликів Нової української школи. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2018. № 1 (87). С. 216–224.
10. Свіржевський М. П. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до економічного виховання учнів загальноосвітніх шкіл : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2003. 20 с.
11. Скорко О. А. Актуальність формування економічної компетентності майбутніх вчителів технологій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_58 (дата запити: 08.08.2022).
12. Чучаліна Ю. Формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи: сутність та проблеми. *Vzdelávanie a spoločnosť. V / R. Bernátová, T. Nestorenko (eds.)*. Prešov, 2020. P. 269–272.
13. Чучаліна Ю. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до економічного виховання учнів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2020. Вип. 1. Ч. 2. С. 158–163.